

Indhold

Indledning 11

1. Om udviklingsbegrebet 15
af Birte Wedel-Brandt
 - Om teori og praksis 15
 - Om menneske- og samfundssyn 18
 - Hvad er udvikling? 21
 - Forskellige udviklingsopfattelser 23
 - Beskrivende udviklingspsykologi 29
 - Metoder i udviklingspsykologien 30
 - Beskrivelsesrammer 32
 - Opvækstvilkår 34
 - Litteratur 35

2. Sigmund Freuds psykoanalytiske teori 36
af Ann Joy Jonassen og Suzanne Ringsted
 - Indledning og biografi 36
 - Freuds videnskabelige udgangspunkt 38
 - Grundprincipper i psykoanalysen 39
 - Personlighedsmodellen 42
 - Personlighedsdannelse og forsvarsmekanismer 48
 - Forsvarsmekanismer 51
 - Freuds teori om barnets udvikling 56
 - Pædagogiske overvejelser 62
 - Freuds arbejde med behandling af psykiske lidelser 64
 - Afrunding og diskussion 68
 - Litteratur 74

3. Erik Homburger Eriksons psykoanalytiske ego-teori 76
af Espen Jerlang
Indledning og biografi 76
Grundelementer i Eriksons teori 78
Stadierne 86
Terapi 115
Pædagogiske overvejelser 116
Afslutning og diskussion 119
Litteratur 124

4. Margaret Mahlers psykoanalytiske objekt-relationsteori 126
af Espen Jerlang
Indledning og biografi 126
Grundelementer i Mahlers teori 126
Stadierne 132
Terapi 148
Pædagogiske overvejelser 151
Afslutning og diskussion 153
Litteratur 154

5. John Bowlbys tilknytningsteori 156
af Espen Jerlang
Indledning og biografi 156
Grundelementer i tilknytningsteorien 156
Inspirationskilder og samarbejdspartnere 159
Tilknytningsteoriens syn på udvikling 163
Terapi 173
Pædagogiske overvejelser 174
Afslutning og diskussion 176
Litteratur 178

6. Wilhelm Reich, Peter Brückner og Alfred Lorenzers kritiske teorier 180
Psykoanalyse – marxisme, en introduktion 180
Wilhelm Reichs karakteranalytiske teori *af Ann Joy Jonassen* 181
Indledning og biografi 181
Psykoanalyse og marxisme 184
Grundelementer i Reichs teori 186
Karakteranalytisk terapi – vegetoterapi 197
Afslutning og diskussion 200
Litteratur 203

Peter Brückners og Alfred Lorenzers kritiske teori af <i>Sonja Egeberg</i>	203
Indledning	203
Peter Brückner	207
Biografi	207
Teorien	209
Diskussion	218
Alfred Lorenzer	220
Biografi og kort introduktion	220
Teorien	223
Terapi	229
Pædagogiske overvejelser	231
Afslutning og diskussion	233
Litteratur	234
7. Adfærdspsykologisk teori: Pavlov, Watson, Thorndike og Skinner	236
af <i>Espen Jerlang</i>	
Indledning	236
Ivan P. Pavlov	237
Biografi	237
Teori: Klassisk betingning (= signalindlæring)	237
John B. Watson	240
Biografi	240
Teori	240
Edward Lee Thorndike	246
Biografi og teori	246
Burrhus Frederic Skinner	248
Biografi	248
Teori	248
Udvikling	253
Adfærdsterapi	257
Undervisningsteknologi	260
Afslutning og diskussion	262
Litteratur	271
8. Humanistisk psykologi: Maslow, Glasser og Frankl	273
af <i>John Halse</i>	
Indledning	273
Abraham Maslow	275
Biografi	275
Grundelementer i teorien	276

Personlighedsteorien	282
Terapeutiske konsekvenser: realitetsterapi og Glasser	285
Pædagogiske overvejelser – involveringspædagogik	288
Diskussion	289
Viktor Emil Frankl	293
Biografi	293
Teorien	294
Terapi	0
Afsluttende bemærkninger	298
Litteratur	298
9. Jean Piagets teori om erkendelsen	299
<i>af Espen Jerlang</i>	
Biografi	299
Piagets teoretiske grundantagelser	301
Stadierne	315
Pædagogiske overvejelser	341
Afslutning og diskussion	347
Litteratur	353
10. Den kulturhistoriske skole: Vygotskij, Leontjew og Elkonin	355
<i>af Espen Jerlang og Suzanne Ringsted</i>	
Indledning	355
Videnskabs-, menneske- og samfundssyn	357
Lev Semonovich Vygotskij	360
Biografi	360
Vygotskijs teoretiske antagelser i uddrag	361
Pædagogiske overvejelser – læring	367
Konklusion og diskussion	369
Alexei Nikolaevich Leontjew	370
Biografi	370
Leontjews teoretiske grundantagelser – herunder syn på udvikling	371
De dominerende virksomhedsformer/udviklingsperioder	387
Afrunding – kort diskussion	399
Daniil Borisovitj Elkonin	402
Biografi	402
Teorien	402
Diskussion	411
Pædagogiske overvejelser	411
Litteratur	418

11. Daniel Sterns teori om udvikling	420
af Birte Wedel-Brandt	
Indledning og biografi	420
Sterns teoretiske grundantagelser	421
De fem selvoplevelser og relateringsområder	422
Pædagogiske overvejelser	450
Afslutning og diskussion	453
Litteratur	455

Ordliste 457

Stikordsregister 480

Billedfortegnelse 491

Indledning

Formålet med denne bog er at præsentere nogle vigtige psykologiske forståelser af den menneskelige udvikling, dvs. en introduktion til den moderne udviklingspsykologi.

Bogen henvender sig først og fremmest til studerende ved pædagogseminarier og lærerseminarier og forsøger at dække de krav, de respektive bekendtgørelser stiller, men bogen henvender sig også til studerende ved beslægtede uddannelser såsom socialrådgivere, sygeplejersker, ergoterapeuter, fysioterapeuter m.fl.

Formålet, kombineret med de studerende, vi henvender os til som læsergruppe, har stillet nogle krav til vores fremstilling:

Bogen skal give et bredt dækkende billede af de teorier, der har betydning i dag, og samtidig dække psykologiske skoler, der står for et forskelligt udviklingssyn, og som alle på hver sin måde har stor betydning for forståelsen af mennesket. Derfor har vi valgt at introducere følgende teorier:

Sigmund Freud, Erik Erikson og Margaret Mahler, der repræsenterer psykoanalysen med deres store indflydelse på hele opfattelsen af mennesket og måske især på opfattelsen af barnets udvikling og betydningen heraf for det voksne menneske.

Wilhelm Reich, Peter Brückner og Alfred Lorenzer, som repræsenterer synspunkter, der integrerer psykoanalysen med marxismen (»Freudo-marxisterne«), dvs. de lægger større vægt på de samfundsmæssige aspekter i individets udvikling.

John Bowlby, som repræsenterer synspunkter, der integrerer psykoanalysen med naturvidenskabelige vinkler, og som har udviklet en teori om barnets udvikling og dets evne til tilknytning, samt af betydningen af adskillelse og tab.

Burrhus Skinner, der repræsenterer adfærdspsykologiens synspunkter, at mennesket er, hvad det har lært at blive, altså en teori, der lægger hovedvægten på det »ydre«.

Abraham Maslow, William Glasser og Victor Emil Frankl, der repræsenterer den humanistiske teori med nogle overvejelser over den menneskelige eksistens og de menneskelige behov og deres betydning for udviklingen, altså teorier, der lægger hovedvægten på det »indre«.

Jean Piaget, der repræsenterer det kognitive område med hovedvægten på erkendelsen og udviklingen heraf.

Lev Vygotskij, Alexei Leontjew og Daniil Elkonin, der repræsenterer den kulturhistoriske skole, der bygger på den marxistiske filosofi og giver et helhedssyn på den menneskelige udvikling.

Daniel Stern, der repræsenterer et integreret helhedssyn på mennesket med vægt på selvets udvikling i relationen til den anden.

De fremlagte teorier, der alle bygger på mangeårige og grundige studier af det menneskelige liv, er ikke enige. På en del punkter er de endog ret forskellige. Årsagerne her til er flere, men ses især i et forskelligt syn på mennesket og dets udvikling, på samspillet betydning i forhold til samfundet, i et forskelligt sagsområde (fx følelser, erkendelse, helhed osv.) samt i et forskelligt syn på, hvordan man forsker, laver videnskab mv. Disse aspekter introduceres særskilt i kap. 1 »Om udviklingsbegrebet«.

De psykologer, vi her præsenterer, har alle en stor produktion bag sig – ofte flere tusinde sider. Det er selvsagt ikke muligt på relativ kort plads at give et helt og fyldestgørende billede af disse meget komplicerede, videnskabskabende og vidensgivende teorier. Vi har forsøgt at introducere til det for vores læsere mest relevante stof – for så at henvise til videre studier i *original litteratur* via en grundig bogliste i forbindelse med hvert kapitel.

Et andet problem ved denne præsentation er, at de udvalgte teorier er skrevet og udviklet over mange år. Derfor er der en naturlig udvikling og forandring i teorierne, som kan vanskeliggøre en fortolkning. Vi har lagt hovedvæg-

ten på det nyeste i deres teorier og på deres syn på udvikling, idet de fleste af teorierne også beskæftiger sig med andre områder af det menneskelige liv.

Alle teorierne er dannet i udlandet. De hævder hver især at være alment dækkende – dvs. at de i princippet også gælder for børn i Danmark. Bortset fra at dette vel kan diskuteres, er det en god ide, at den enkelte teori relateres til danske forhold. Af pladsmæssige grunde har vi ikke i denne bog et særskilt afsnit om danske børns opvækstvilkår, men da vi er af den opfattelse, at børns udvikling altid bør ses i forhold til deres kulturelle og sociale opvækstvilkår, vil vi henvise til fx Espen Jerlang og Jesper Jerlang: *Socialisering og habitus – individ, familie, samfund*, 2. udg., Hans Reitzels Forlag 2003.

Ved præsentation forstår vi *en første og introducerende* form, hvor de enkelte teorier omtales overvejende på deres egne præmisser. Det medfører, at vi har flyttet kommentarer og kritik til et særligt diskussionsafsnit i forbindelse med hvert kapitel. For overskuelighedens skyld har vi undladt at debattere teorierne, samtidig med at de præsenteres, således at læseren selv må tage stilling til teorierne og ikke samtidig til vores kommentarer. Af samme grund har vi i høj grad undladt at bruge citater og henvisninger i teksterne. Vi skal i denne forbindelse gøre opmærksom på, at denne bogs forfatteres hovedsynspunkter ligger inden for de dialektiske og samfundskritiske retninger.

Vi har valgt en fremstillingsform, således at hvert kapitel kan læses selvstændigt, altså uafhængigt af hinanden. For overskuelighedens skyld har vi valgt *en fælles ramme* til denne introduktion og præsentation af de forskellige udviklingsteorier. Rammen er fælles for samtlige kapitler i det omfang, det har været foreneligt med teoriernes indhold. Rammen er følgende: Indledning med en kort biografi; en præsentation af teoriens grundtanker; teoriens syn på udvikling; teoriens eventuelle sammenhæng med terapi; de pædagogiske overvejelser, teorien kan give anledning til; samt en afsluttende kritisk diskussion. Rammen er valgt for at give overskuelighed – og for at give læseren bedre muligheder i sin kritiske vurdering.

Vi har bestræbt os på, at denne introduktion til udviklingspsykologiske teorier skulle skrives på en så let læselig måde som muligt og rimeligt. Vi har derfor i stort omfang udeladt fremmedord, men dog valgt at bibeholde de nødvendige faglige udtryk, som så forklares i teksten. Dette giver bedre mulighed for læseren i de *meget* anbefalelsesværdige videre studier i *originallitteratur*. Vi har desuden lavet en grundig ordforklaringsliste og et stikordsregister.

Om udarbejdelsen af denne bog skal nævnes, at hver forfatter selvfølgelig har skrevet sit kapitel og er ansvarlig herfor. Samtidig har vi i tilblivelsesfasen arbejdet sammen med en gensidig vurdering og kritik for at give kapitlerne en så gennemarbejdet form som muligt, uden dermed at tilstræbe en total enighed eller ensartethed mht. fremstillingen og tolkningen af de enkelte teorier. Alle kapitler bygger helt overvejende på grundige studier af primærlitteratur, men der vil også blive henvist til anden egnet faglitteratur og skønlitteratur, samt hvor det er muligt til film mv.

Det skal nævnes, at de fleste afsnit er læst igennem af studerende fra en række seminarier og videregående studier, og vi takker for deres hjælp og kritiske forslag.

Såvel 2. som 3. udgave og denne 4. udgave er blevet til på grundlag af vores erfaringer med bogen. Vi har desuden modtaget mange gode forslag til forbedring af bogen fra kolleger ved seminarier og uddannelser over hele landet, som vi takker for. 2. udgave blev udvidet med kapitler om Mahler og Reich, 3. udgave blev udvidet med et kapitel om Stern, og denne 4. udgave er udvidet med et kapitel om Bowlbys tilknytningsteori, ligesom samtlige kapitler er revideret, sprogligt forbedret og udvidet med bl.a. flere eksempler.

Vi håber, at bogens nytteværdi er steget, og modtager stadig gerne forslag til yderligere forbedringer. Forslag bedes sendt til undertegnede via Hans Reitzels Forlag.

Roskilde, januar 2008
Espen Jerlang